

Redactionele kanttekeningen

Een bijzonder gevaar van ernstige aard

Waarom risico-aansprakelijkheid voor gevaarlijke stoffen en verontreiniging van lucht, water of bodem? Een belangrijk motief wordt gevormd door de gedachte 'dat het redelijk is om de schade die voor derden ontstaat door de verwezenlijking van risico's die met de aard van het uitgeoefende bedrijf samenhangen, door de onderneming te laten dragen en aldus te brengen onder de kosten – in de regel in de vorm van verzekeringspremies –, die te zamen de kostprijs van het eindproduct bepalen en in beginsel aan de afnemers daarvan kunnen worden doorberekend'.¹ De redelijkheid hiervan berust op het rechtseconomische inzicht dat de volledige kosten van een product in de prijs tot uitdrukking moeten komen. Zo niet, dan ontstaat een inefficiënte vraag. De productie wordt gesubsidieerd ten laste van derden die daardoor schade lijden, en het produkt wordt aangeschaft door personen die het niet zouden hebben gekocht als zij daarvoor een kostendeckende prijs hadden moeten betalen.

In een stelsel van risico-aansprakelijkheid komt dit uitgangspunt beter uit de verf dan wanneer sprake is van aansprakelijkheid gebaseerd op schuld. In dat laatste geval blijven immers kosten die wel door het bedrijf zijn veroorzaakt, niettemin buiten schot, namelijk steeds dan, wanneer komt vast te staan dat het bedrijf geen verwijt trof.

Zijn wij door een keuze voor risico-aansprakelijkheid ook verlost van lastige problemen met betrekking tot de onrechtmatigheid van de milieuverontreiniging? Op het eerste gezicht heeft het alle schijn van 'De bezitter van een stof waarvan bekend is dat zij zodanige eigenschappen heeft, dat zij een bijzonder gevaar van ernstige aard voor personen of zaken oplevert, is aansprakelijk wanneer dit gevaar zich verwezenlijkt (...)'²

Het doen en laten van de ondernemer wordt uitdrukkelijk buiten de orde van het debat geplaatst. Het zou echter een voorbarige conclusie zijn, te menen dat wij aldus ook het struikgewas van de onrechtmatigheid achter ons hebben gelaten.

Onrechtmatigheid als grondslag voor de verplichting tot schadevergoeding kan drie gestalten aannemen. In de eerste plaats betekent onrechtmatig zoveel als 'zonder recht'. Het gaat hierbij om het recht van degenen die de schade veroorzaakt. Wie handelt binnen de grenzen van een eigen recht is niet aansprakelijk (*neminem laedit qui suo iure utitur*). Dit is de oorspronkelijke zin van het adjectief 'onrechtmatig' in art. 1401 Burgerlijk Wetboek van 1838.³ In de tweede plaats is er het spiegelbeeld, de onrechtmatigheid opgevat als een inbreuk op het recht van de benadeelde. Een derde vorm van onrechtmatigheid is thans dominant: onrechtmatig zijn gedragingen in strijd met hetgeen volgens geschreven of ongeschreven recht betaamt.

Voor de aansprakelijkheid wegens milieuverontreiniging door gevaarlijke stoffen is volgens de voorgestelde regeling niet vereist dat sprake is van onrechtmatigheid in de

1. Memorie van toelichting bij het wetsvoorstel aanvulling van de boeken 3, 6 en 8 nieuw BW met regels betreffende de aansprakelijkheid voor gevaarlijke stoffen en verontreiniging van lucht, water of bodem. Tweede Kamer 1988-1989, 21 202 nr. 3, p. 7. Het wetsvoorstel is van een uitvoering en kritisch commentaar voorzien door W.Th. Braams, Buitencontractuele aansprakelijkheid voor gevaarlijke stoffen, proefschrift Utrecht 1989.

2. Art. 6.3.2.7a van het in noot 1 genoemde wetsvoorstel.

3. Zie G.E. van Maanen, Onrechtmatige Daad, proefschrift Groningen 1986, p. 14.

laatstbedoelde zin (gedragingen in strijd met het geschreven of ongeschreven recht). Dit betekent echter niet dat ook de eerste en de tweede onrechtmatigheidsvariant daarmee van het toneel zijn verdwenen. Integendeel. Met betrekking tot de schaarse productiefactor 'milieu' (bodem, water en lucht) hebben wij te maken met een conflict van rechten. Enerzijds is er het recht om het milieu te verontreinigen, ook met stoffen waarvan bekend is dat zij een bijzonder gevaar van ernstige aard opleveren (het toegelaten gebruik van bestrijdingsmiddelen in de landbouw bijvoorbeeld). Anderzijds is een pril begin gemaakt met de civielrechtelijke erkenning van een 'recht' op een schoon milieu (de benedenstroomse gebruiker van rivierwater mag in beginsel verwachten dat de rivier niet door omvangrijke lozingen bovenmatig wordt vervuild⁴). Juist in een stelsel van risico-aansprakelijkheid, waarin het houvast van een schuldige gedaagde ontbreekt, is het voor het oordeel over de aansprakelijkheid noodzakelijk dat wordt uitgemaakt op welke milieukwaliteit de eiser aanspraak kon maken. Het niveau daarvan wordt mede bepaald door de ruimte die de samenleving wil bieden aan het gebruik van milieugevaarlijke stoffen door het bedrijfsleven. Die ruimte zal in de toekomst wellicht steeds kleiner worden, maar nimmer geheel verdwijnen.

Van risico-aansprakelijkheid dient pas sprake te zijn als de grens van de toelaatbare verontreiniging is overschreden en er in die zin inbreuk is gemaakt op het recht op een schoon milieu. Voor aansprakelijkheid is vereist dat er iets is *misgegaan*, dat er een hoeveelheid landbouwgif in de rivier is terecht gekomen die er niet in terecht had moeten komen. De omstandigheid dat dit per ongeluk is geschied doet aan de aansprakelijkheid niet af, en uitsluitend hierin is het risico-karakter van deze aansprakelijkheid gelegen.

Daarnaast is er toegelaten gebruik van 'stoffen waarvan bekend is dat zij zodanige eigenschappen hebben dat zij een bijzonder gevaar van ernstige aard opleveren voor personen en zaken' (benzine in het wegvervoer, stookolie voor electriciteitscentrale's, bestrijdingsmiddelen in de landbouw).

Om te bereiken dat de kosten, veroorzaakt door de uitoefening van dit recht op milieuvervuiling, tot uitdrukking komen in de prijs van het wegvervoer, de electriciteit en de aardappel is de milieuheffing een veel geschikter middel dan het civiele aansprakelijkheidsrecht. Door het verdwijnen van het normschendend gedrag van gedaagde uit het beeld van de risico-aansprakelijkheid voor milieuverontreiniging, treden de twee andere gestalten van de onrechtmatigheid nadrukkelijker naar voren. Een vergelijkbaar verschijnsel valt waar te nemen bij de recent ingevoerde productenaansprakelijkheid. Niet langer is het gedrag van de producent het brandpunt, maar is het de hoedanigheid van zijn product, die het belangrijkste voorwerp van geschil vormt. Maakt het product al dan niet inbreuk op het recht op veiligheid van de consument ('de veiligheid die men mag verwachten' art. 1407b BW)?

Meijers heeft nog steeds gelijk: 'met het risico-beginsel verlaat men het terrein der onrechtmatigheid niet (...) de onrechtmatigheid der aangerichte schade blijft voorwaarde voor aansprakelijkheid'.⁵

JHN

4. HR 23 september 1988, NJ 1989, 743.

5. VPO III, p. 232.